Kulturní dialog mezi národy

Ukrajinští hudebníci v meziválečných českých zemích

Petr Ch. Kalina

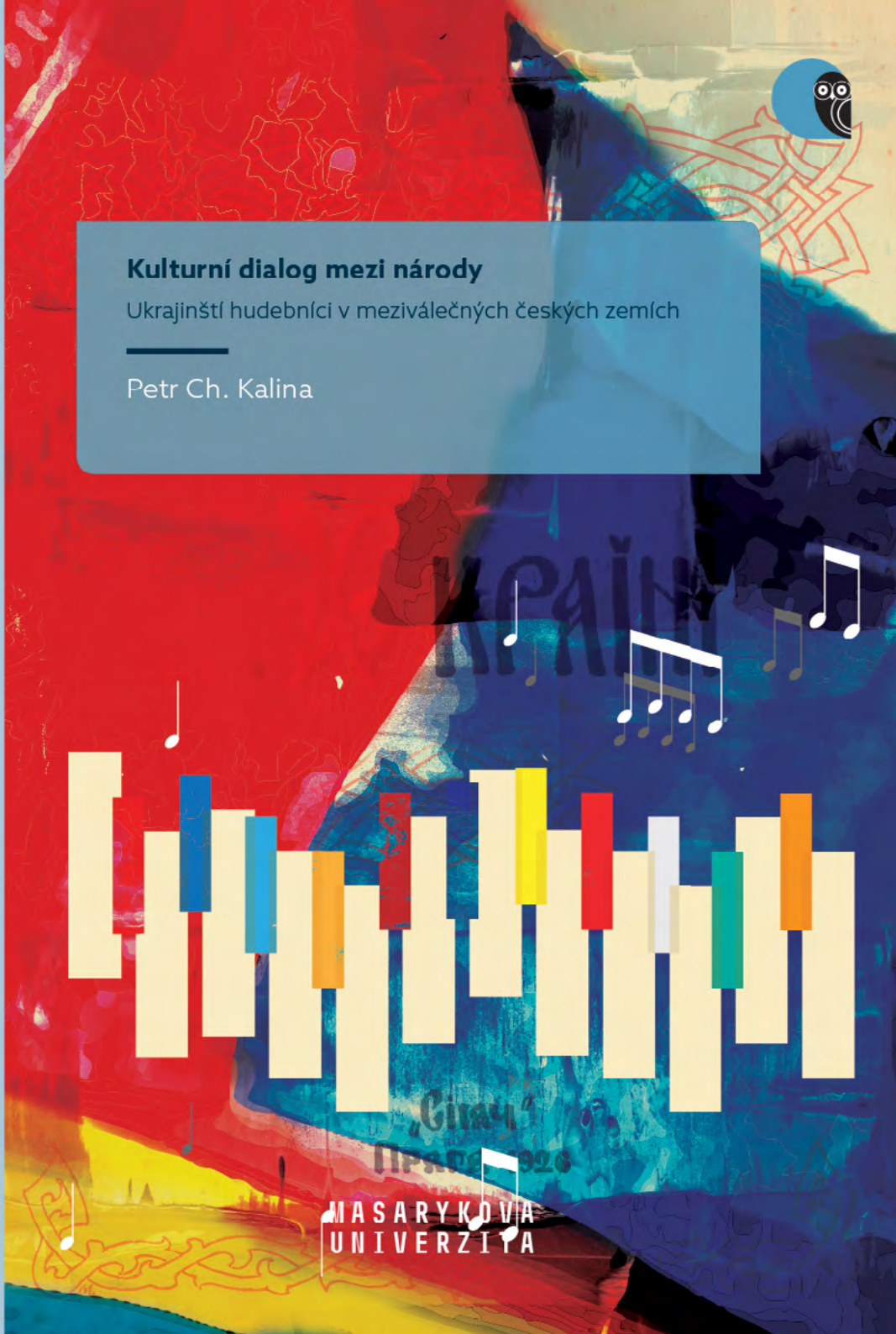

MASARYKOVA UNIVERZITA

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

MUNI
ARTS

Kulturní dialog mezi národy

Ukrajinští hudebníci v meziválečných českých zemích

Petr Ch. Kalina

MASARYKOVA
UNIVERZITA

BRNO 2026

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Kalina, Petr, 1978-
Kulturní dialog mezi národy : ukrajinští hudebníci v meziválečných českých zemích / Petr Ch. Kalina. – Vydání první. – Brno : Masarykova univerzita, 2026. – 1 online zdroj. – (Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae = Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 2787-9291 ; 542)
Anglické a ukrajinské resumé
Obsahuje bibliografii, bibliografické odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-280-0916-8 (online ; pdf)

* (=161.2) * 314.15-026.49 * 78.071.1 * 78.071.1/.2 * 78.01.072 * 78-027.22 * 37.01:78 * 78.01 * 316.72/.75 * (437.3) * (477) * (048.8) * (0.034.2:08)
– Ukrajinci – Česko – 1918-1939
– Ukrajinci – emigrace
– hudební skladatelé – Česko – 1918-1939
– hudební skladatelé – Ukrajina – 1918-1939
– hudebníci – Česko – 1918-1939
– hudebníci – Ukrajina – 1918-1939
– muzikologové – Česko – 1918-1939
– muzikologové – Ukrajina – 1918-1939
– hudební život – 1918-1939
– hudební pedagogika – 1918-1939
– muzikologie – 1918-1939
– Česko – kulturní vztahy – 1918-1938
– Ukrajina – kulturní vztahy – 1918-1938
– monografie
– elektronické knihy

78 - Hudba [9]

Recenzovali:
PhDr. Jitka Bajgarová, CSc. (Akademie věd ČR)
PhDr. Bohdan Zilynskyj, Ph.D. (Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova)

© 2026 Masarykova univerzita
ISBN 978-80-280-0916-8
ISBN 978-80-280-0915-1 (brožováno)
ISSN 1211-3034 (print)
ISSN 2787-9291 (online)
https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M280-0916-2026

Obsah

1 Úvod 7

2 Obecněhistorická východiska 12

3 Hudba jako diplomatický prostředek mladého ukrajinského státu – československé turné Ukrajinské republikové kapely v roce 1919 29

4 Hudebně-pedagogické oddělení Ukrajinského vysokého pedagogického ústavu Mychajla Drahomanova v Praze (1923–1933) 53

5 Pražské působení muzikologa Fedora Steška 67

6 Západoukrajinští skladatelé se vzdělávají v Praze 86
6.1 Vasyl Barvinskyj 87
6.2 Zenovij Lysko 111
6.3 Nestor Nyžankivskyj 128
6.4 Mykola Kolessa 142

7 Hudební aktivity ukrajinské menšiny v meziválečných českých zemích 167

8 Závěr 181

Summary 184

Резюме 187

Bibliografie 191

Seznam vyobrazení a grafů 209

Rejstřík osob a institucí 212

Příloha – Ukrajinská hudební vystoupení v meziválečných českých zemích 218

1 ÚVOD

Problematika politickými okolnostmi vynuceného vystěhování Ukrajinců z vlasti a usazování se na západ od jejích hranic nabyla po zahájení rusko-ukrajinské války 24. února 2022 opět na aktuálnosti. Není zřejmě dílem náhody, že jak v době mezi oběma světovými válkami, o níž vypráví předkládaná monografie, tak v současnosti, se stala právě naše země neobyčejně významným útočištěm pro uprchlíky z Ukrajiny, kteří zde našli nejen politickou ochranu a zabezpečení životních potřeb, nýbrž i možnost dále se vzdělávat, zakládat krajanské instituce a pěstovat vlastní národní kulturu. Skutečnost, že obě migrační vlny od sebe dělí téměř přesně sto let, je přinejmenším symbolické. Dnes si zřejmě málokdo uvědomuje, že onen dobrý ideový základ spočívající v pomoci jinému národu v momentální nouzi naplněný humanitou a demokracií vznikl již v meziválečném Československu a v dnešní době na něj stačí v mnoha ohledech navázat.

Po první světové válce měl český národ na rozdíl od Ukrajinců větší historické štěstí v tom, že mu bylo umožněno vybudovat si relativně stabilní státnost. Ukrajinci se tedy u mnoha československých politiků dočkali ve svých státotvorných snahách plného pochopení. Konečně, byl to především prezident Tomáš Garrigue Masaryk, kdo se dříve rovněž v exilu zasazoval o mezinárodní podporu vzniku samostatné republiky a první československý předseda vlády Karel Kramář byl za organizování domácího odboje proti nadvládě rakousko-uherské monarchie vězněn a původně odsouzen k trestu smrti.

Bylo by značným zjednodušením domnívat se, že ukrajinská politická emigrace v meziválečném Československu byla ideově unitární a tvořila jednotnou myšlenkovou frontu. Brzy se ukázalo, že její zástupci oplývají velmi širokým spektrem politických pohledů. Na našem území se tak sešli

reprezentanti umírněných i radikálních odnoží ukrajinských politických stran, socialisté, radikální nacionalisté i monarchisté.

Obecná politická fakta však nejsou ani zdaleka tematickým těžištěm naší knihy. Její ambicí je zaměřit podrobný pohled na výsek mnohovrstevnaté činnosti Ukrajinců v meziválečném Československu, jímž je hudba. Předkládaná monografie představuje výsledek více než dvacetiletého badatelského úsilí svého autora, který využíval do nedávné doby každoroční návštěvy Ukrajiny ke zpracovávání písemných dokumentů v tamních archivních institucích a literatury ve vědeckých knihovnách. V mezidobí pobytů na Ukrajině pak bylo možné pracovat v domácích paměťových institucích. Od roku 2012 vycházely v muzikologických časopisech a v elektronickém *Českém hudebním slovníku osob a institucí* naše odborné studie a slovníková hlesla mapující vždy některou z dílčích problematik sledovaného fenoménu a nyní již snad nazrál okamžik, kdy je možné reflexi těchto jevů sjednotit, dát problematice spojovací rámec a nabídnout ji čtenáři v její komplexnosti a v relevantních vzájemně provázaných souvislostech.

V naší knize se z meziválečného Československa omezujeme jen na areál českých zemí, tedy záměrně vynecháváme situaci na Slovensku a na Podkarpatské Rusi. Nepočítáme-li území obývané Rusíny, byl totiž ukrajinský hudební život na území Slovenska marginální. V případě Rusínů (řadíme-li je mezi Ukrajince) byla hudební kultura na vlastním teritoriu na Podkarpatské Rusi a severovýchodním Slovensku zakotvena autochtonně a nebyla tedy hostujícím fenoménem, což je jev, který chce předkládaná monografie reflektovat především.

* *

Obecná problematika ukrajinské meziválečné emigrace do Československa byla v dosavadní literatuře řešena uspokojivě. Už v době Protektorátu Čechy a Morava sepsal v Praze na základě archivních dokumentů historik Symon Narižnyj obsáhlou knihu *Ukrajinská emigrace. Kulturní práce ukrajinské emigrace mezi dvěma světovými válkami*.[1] Její druhý díl pak vyšel až

1 Наріжний, Симон: *Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Частина перша.* Музей визвольної боротьби України, Прага 1942.

po smrti autora o dlouhých 57 let později.[2] Těžištěm jeho spisu je ukrajinská emigrace do Československa, nacházíme zde navíc i důležité informace o činnosti migrantů i v jiných zemích. Souhrnné údaje nalezneme také v pracích pražského historika Bohdana Zilynského, především v jeho knize *Ukrajinci v Čechách a na Moravě (1894) 1917–1945 (1994)*[3] a jejím aktualizovaném vydání *Ukrajinci v Čechách a na Moravě. Stručný nástin dějin*,[4] či v jeho kapitole *Česko-ukrajinské vztahy* v kolektivní monografii *Dějiny Ukrajiny*.[5] Zmínit je nutné také ukrajinsky psaný encyklopedický slovník *Ukrajina mimo Ukrajinu* Oksany Pelenské.[6] Jednu z důležitých dílčích problematik našeho tématu pak reflektuje disertační práce Ondřeje Havla *Osudy ukrajinské emigrace v první československé republice se zaměřením na vysoké školství (Ukrajinský vysoký pedagogický institut Mychajla Drahomanova)*.[7]

Z pohledu reflexe kulturních fenoménů ukrajinské emigrace do meziválečného Československa je nejpodrobněji zpracovaným a zároveň nejlépe známým fenoménem u nás i na Ukrajině tzv. pražská básnická škola, tedy tvorba více než deseti ukrajinských literátů, kteří v daném období v Československu (zdaleka nejen v Praze) působili.

Co se týče odborného reflektování hudebních aspektů Ukrajinců v naší zemi, dosud nejucelenějším spisem k tomuto tématu je nikdy nevydaná (a z hlediska přísného střežení duševního vlastnictví autorů kvalifikačních prací na Ukrajině veřejnosti takřka nepřístupná) někdejší kandidátská disertační práce Oksany Martynenko *Hudební činnost ukrajinské*

2 Наріжний, Симон: *Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939. Частина друга.* Видавництво ім. Олени Теліги, Київ 1999.

3 Zilynskyj, Bohdan: *Ukrajinci v Čechách a na Moravě (1894) 1917–1945 (1994)*, X-EGEM, Praha 1995.

4 Zilynskyj, Bohdan: *Ukrajinci v Čechách a na Moravě. Stručný nástin dějin.* Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2000.

5 Rychlík, Jan – Zilynskyj, Bohdan – Magocsi, Paul Robert: *Dějiny Ukrajiny.* Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2022.

6 Пеленська, Оксана: *Україна поза Україною. Енциклопедичний словник мистецького, культурного і громадського життя української еміграції в міжвоєнній Чехословаччині (1919–1939).* Національна бібліотека Чеської республіки – Слов'янська бібліотека, Прага 2019.

7 Havel, Ondřej: *Osudy ukrajinské emigrace v první československé republice se zaměřením na vysoké školství (Ukrajinský vysoký pedagogický institut Mychajla Drahomanova).* Disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2012.

emigrace v meziválečném Československu. Heuristický aspekt bádání[8] obhájená na Národní hudební akademii v Kyjevě, která autorovi této knihy byla především na začátku jeho badatelských snah mnohdy cenným ukazatelem vedoucím k pozoruhodným archivním pramenům i literárním titulům zejména z oblasti novinových článků. Od napsání práce paní Martynenko však uplynulo více než čtvrt století, a tak jsme v naší knize mohli využít výsledky některých novějších dílčích výzkumů i výpověď dalších pramenů ukrývajících se v první řadě v českých archivech. Jiná ucelená práce o našem tématu neexistuje.

Některé z jednotlivých pohledů, kterým se v naší knize věnujeme, monografickým způsobem zachycuje např. v mnoha ohledech faktograficky problematická[9] kniha Taťány Bednářové pojednávající o významném ukrajinském muzikologovi, jenž spojil těžiště své odborné činnosti s Prahou *Fedir Steško, pedagog a hudební teoretik Ukrajinské vysoké školy pedagogické M. Drahomanova v Praze* z roku 1999[10] nebo její o rok později vydaná ukrajinská rozšířená verze.[11] Perem lvovské muzikoložky Ljubov Kyjanovské je poměrně vyčerpávajícím způsobem rovněž zpracováno jiné parciální téma naší práce, a sice život a dílo v Praze studujícího skladatele Mykoly Kolessy[12] a od Stefanie Pavlyšyn pochází monografie o Vasylu Barvinském.[13] Ostatní aspekty našeho tématu našly reflexi spíše jen v ojedinělých studiích roztroušených zejména v ukrajinských hudebněvědných časopisech, konferenčních sbornících i kolektivních monografiích,

8 Мартиненко, Оксана: *Музична діяльність української еміграції у міжвоєнній Чехословаччині. Джерелознавчий аспект дослідження.* Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. Національна музична академія України П. І. Чайковського, Київ 2001.

9 Viz zejména naši někdejší recenzi – Kalina, Petr Ch.: *Taťjana Bednářová: Fedir Steško.* Opus musicum 34, 2002, č. 2, s. 53–54.

10 Bednářová, Teťana: *Fedir Steško, pedagog a hudební teoretik Ukrajinské vysoké školy pedagogické M. Drahomanova v Praze*. Spolek Ukrajinek v České republice, Praha 1999.

11 Беднаржова, Тетяна: *Федір Стешко, український вчений-педагог, музиколог-теоретик.* Тернопіль-Прага, 2000.

12 Кияновська, Любов: *Син століття. Микола Колесса в українській культурі XX віку.* Львівська державна музична академія ім. М. В. Лисенка, Наукове товариство ім. Шевченка, Львів 2003.

13 Павлишин, Стефанія: *Василь Барвінський.* Музична Україна, Київ 1990.

na něž na příslušných místech předkládaného spisu odkazujeme. Nejdůležitějšími prameny nám však byla dobová svědectví v periodickém tisku a v písemných archivních záznamech.

2 OBECNĚHISTORICKÁ VÝCHODISKA

Historické události, které jsou zásadní pro pochopení politicko-společenského kontextu předkládaného spisu, souvisejí především s první světovou válkou, na ni navazující (do značné míry však zároveň paralelní) ruskou občanskou válkou a dále s méně připomínaným polsko-ukrajinským a polsko-ruským válečným konfliktem. V případě ruské občanské války bývá její výklad často zúžen pouze na boje mezi bolševiky, kteří v listopadu 1917 uchopili moc v Rusku, a opozičními bělogvardějci. V domácím historickém diskursu býváme také svědky zmínek o roli československých legií v této válce a jejím vlivu na vznik Československa. Ruská občanská válka však zdaleka nebyla jen vzájemným střetem dvou bojujících stran, nýbrž hned několika, z nichž je pro náš výklad nejdůležitější konflikt ukrajinské armády. Ta byla nucena bojovat jak proti bolševikům, tak proti bělogvardějcům, jelikož ani jedna ze sil, které proti ní stály, neměly politické pochopení pro požadavky Ukrajinců na existenci vlastního samostatného státu.

Na počátku našich výkladů je především nezbytné si uvědomit, že před začátkem první světové války bylo v důsledku trojího dělení Polska v druhé polovině 18. století a Vídeňského kongresu v letech 1814–15 území dnešní Ukrajiny rozděleno mezi dvě tehdejší mocnosti střední a východní Evropy. Větší východní část patřila carskému Rusku a v našem textu toto území nazýváme naddněperská Ukrajina. Západní část náležela rakousko-Uherské monarchii, zejména její předlitavské části (Halič, Bukovina), přičemž pouze tzv. Uherská Rus (později Podkarpatská Rus, dnes Zakarpatská oblast) náležela Zalitavsku. Jelikož byly Rusko a Rakousko-Uhersko ve světové válce soupeřícími stranami, znamenalo to, že etničtí Ukrajinci bojovali v obou armádách, a tak v mnoha válečných bitvách východní fronty byli nuceni stát proti sobě navzájem. Po skončení prvního

globálního válečného konfliktu se stav územního rozdělení Ukrajiny příliš nezměnil – naddněperská Ukrajina se stala součástí sovětského Ruska, později Svazu sovětských socialistických republik, Halič a Volyň připadla obnovenému polskému státu, někdejší Uherská Rus byla součástí nově vzniklého Československa a Bukovina náležela Rumunsku. Pomineme-li pro příběhy v naší knize marginální historické země Uherská Rus a Bukovina, vyvstává nutnost nastínit odděleně relevantní výseky dějin Ruska, resp. Sovětského svazu na jedné straně a Rakouska-Uherska, resp. Polska na straně druhé.

Cílem první části této úvodní kapitoly, jejíž děj se odvíjí především na území dnešní Ukrajiny, je, obrazně řečeno, vytknout před závorku nejdůležitější momenty politických dějin daného období a daných států, které měly vliv na následnou migraci Ukrajinců do střední a západní Evropy včetně Československa. Do tohoto obecného nastínění pak bude v dalších kapitolách doplněn kontext hudebního života. Druhá část této kapitoly se odehrává v meziválečném Československu a mapuje politické podmínky, v nichž se tito migranti na našem území ocitli.

Jelikož se sledovaná doba, a především události ruské občanské války vyznačovaly překotným, neobyčejně dynamickým a tím pádem často nepřehledným vývojem, není v možnostech této kapitoly postihnout veškeré válečné a politické zvraty detailně. Omezujeme se proto pouze na přehled nejzásadnějších momentů, které jsou nutné pro zasazení tématu naší knihy do náležitých historických souvislostí.

* *

Vypuknutí první světové války a také pozdější procesy spjaté s tzv. únorovou revolucí, která se v Petrohradě rozpoutala ještě v průběhu tohoto vojenského konfliktu 18. února (3. března) 1917 a vyvrcholila jmenováním prozatímní vlády a následnou abdikací cara Mikuláše II., motivovaly některé neruské národy této říše k emancipaci a diktování si vlastních požadavků na autonomii. V zemi tehdy začaly vznikat místní rady, které jsme si v českém diskursu zvykli nazývat ruským výrazem sověty.[14] Pád

14 Rusky „совет“, ukrajinsky „рада“, česky „rada“.

monarchie vlil také mnoha Ukrajincům do žil naději na postupnou demokratizaci Ruska a spravedlivější rusko-ukrajinské narovnání. V Kyjevě se tak mj. zformovala 4. března 1917 tzv. Ukrajinská centrální rada, jež v sobě sdružovala místní politické strany s proukrajinským programem. Do jejího čela byl v nepřítomnosti zvolen uznávaný, avšak s carským režimem nekonformní historik Mychajlo Hruševskyj, jemuž únorová revoluce přinesla možnost návratu z ruského vyhnanství. Požadavkem Ukrajinské centrální rady byla v této době federalizace Ruska, v němž by Ukrajina tvořila autonomní stát a tento orgán začal de facto plnit funkci ukrajinského parlamentu, který chtěl být (a v zásadě i byl) nezávislý na prozatímní vládě v Petrohradě. Nároky samozvané a žádným oficiálním státním aktem neustanovené Ukrajinské centrální rady však nebyly v hlavním městě vyslyšeny, jelikož vláda postupně ztrácela svůj vliv na úkor místních sovětů. Konečně, místní sověty vznikaly i na ukrajinském území (např. kyjevský sovět ovládli už v září 1917 bolševici) a i ony jednaly a rozhodovaly nezávisle na Ukrajinské centrální radě, nezřídka v protikladu s jejími usneseními. Podobně jako v období revoluce 1905–1907 vznikla i v této porevoluční euforii (a do značné míry anarchii) na ukrajinském území řada nových politických stran a periodik, byly zakládány nejrůznější ukrajinské instituce a školy.

10./23. června 1917 vydala Ukrajinská centrální rada tzv. univerzál, tedy zákonně závazné prohlášení (název byl převzat z hetmanské éry 17. a 18. století, kdy se takto pojmenovávaly nejdůležitější státní dokumenty), na základě něhož vyhlásila autonomní ukrajinský stát se samostatnými pravomocemi kromě zahraniční politiky a obrany. O pět dní později vytvořila tak řečený Generální sekretariát v čele s Volodymyrem Vynnyčenkem, který plnil funkci vlády nového státu. Vydání univerzálu se nesetkalo s přijetím u ruských a polských politických proudů naddněperské Ukrajiny, oproti tomu místní Židé toto prohlášení přivítali. V červenici petrohradská prozatímní vláda konečně uznala legitimitu Ukrajinské centrální rady s podmínkou, že pod její pravomoci nebudou zahrnuty gubernie při Černém moři. Tento kompromis byl potvrzen druhým univerzálem Ukrajinské centrální rady z 3./16. července.

Významným milníkem nejen formování ukrajinské státnosti, ale i dalšího běhu světových dějin, pak byly události spjaté s 25. říjnem/

7. listopadem 1917, které známe pod označením Velká říjnová socialistická revoluce, kdy bolševická strana svrhla v Petrohradě prozatímní vládu a převzala moc ve státě. Vláda byla nahrazena Radou lidových komisařů, které předsedal Vladimir Lenin. Ukrajinská centrální rada se však bolševickému Rusku nehodlala podřídit a stále považovala Ukrajinu za autonomní stát v rámci Ruska, což 7./20. listopadu stvrdila třetím univerzálem, který kromě toho zaváděl osmihodinovou pracovní dobu, svobodu slova i vyznání a rušil trest smrti.

Bolševici si ovšem jakékoliv odtržení Ukrajiny ani jiného národnostního celku nepřáli a jako reakci na třetí univerzál svolali v prosinci 1917 do dávno výrazně zrusifikovaného Charkova sjezd, kde byla vyhlášena Ukrajinská sovětská republika teritoriálně omezená na nejvýchodnější okraj ukrajinského území. Byla zde ustanovena bolševiky ovládaná ukrajinská Rada lidových komisařů, tedy vláda, která byla plně podřízena petrohradské Radě lidových komisařů. S tím nicméně Ukrajinská centrální rada v Kyjevě nesouhlasila a daný krok neuznala. Zároveň se bolševici rozhodli obsadit Ukrajinu vojensky. Centrální rada tak využila faktu, že se někdejší carská armáda do značné míry rozštěpila podle národnostních kritérií a začala formovat vlastní dobrovolnické vojsko, které mělo okupaci Ukrajiny bránit. Ve světle těchto událostí už Centrální rada neváhala a 25. ledna 1918 vyhlásila pomocí čtvrtého univerzálu naprosto samostatný ukrajinský stát, kterému zůstal název Ukrajinská lidová republika a jde de facto o historicky první pokus Ukrajinců o vytvoření nezávislého státu.

Problémem ovšem bylo, že Rusko (a tím pádem i Ukrajina) byly stále účastníky světové války. Centrální mocnosti tedy s Ukrajinskou lidovou republikou uzavřely po vleklých jednáních v (dnes běloruském) Brestu 9. února 1918 (tedy dříve než s Ruskem) separátní mírovou smlouvu a tím ji fakticky uznaly. Ve stejný den však bolševická vojska dobyla dočasně Kyjev a Centrální rada se musela přesunout do Žitomiru. Německá říše ve spolupráci s rakousko-uherskou monarchií začala Ukrajině poskytovat pomoc a poslala na její území vlastní vojenské síly na podporu boje proti bolševikům. Centrální rada se ovšem takto stala na Německu politicky závislou. To mělo za následek, že ukrajinské obyvatelstvo přestávalo Centrální radě věřit a její autorita neustále slábla. Němci proto

na Ukrajině zorganizovali převrat, pro nějž si vybrali někdejšího carského důstojníka, přesvědčeného monarchistu a spojence bělogvardějců Pavla Skoropadského, jehož postavili do čela ukrajinského státu. 29. dubna 1918 byl Pavlo Skoropadskyj prohlášen hetmanem Ukrajiny (de facto šlo o obnovu titulu panovníka). Německá armáda, která v tomto státě tvořila mocenskou oporu, obsadila budovu Ukrajinské centrální rady a násilně ji prohlásila za rozpuštěnou. Období vlády Pavla Skoropadského znamenalo určitý návrat k monarchii, je charakteristické absolutistickou formou vlády a označuje se jako Hetmanát. Skoropadskyj, který byl ovšem víceméně loutkou v německých rukou, předpokládal, že bolševický režim v Rusku brzy padne a bude obnovena monarchie, k níž se Ukrajina znovu připojí.[15]

Mezník v tomto vývoji nastal 11. listopadu 1918, kdy bylo Německo nuceno v první světové válce kapitulovat, muselo se stáhnout ze všech území, které dosud okupovalo včetně Ukrajiny a ztratilo tak veškerý vliv v Evropě. Politické jednání Skoropadského, jenž se toužil spojit s budoucím nebolševickým Ruskem (tedy s opozičními bělogvardějci), vyvolalo nevoli značné části obyvatelstva, které žádalo samostatnost. Mezitím začal někdejší redaktor v Moskvě rusky vydávaného časopisu *Ukrajinský život*[16] a nyní velitel ukrajinské armády Symon Petljura ve městě Bila Cerkva formovat vlastní dobrovolnické vojsko složené do značné míry z Ukrajinců z Haliče a Bukoviny, které záhy vytáhlo na Kyjev a 14. prosince 1918 donutilo Skoropadského k útěku. Do čela státu tak nastoupil Petljura, jenž se snažil vrátit k ideálům Mychajla Hruševského. Období jeho vlády nazýváme Direktoriát (Direktorium),[17] a právě tato etapa je zásadní pro příběh Ukrajinské republikové kapely, který vypráví následující kapitola naší práce.

Petljurův Direktoriát do značné míry znamenal politický návrat k období Ukrajinské centrální rady. Oficiální název země se z označení Ukrajinský stát užívaný za Hetmanátu vrátil k pojmenování Ukrajinská lidová republika. Direktoriátu se však nepodařilo udržet hlavní město Kyjev déle než necelé dva měsíce. Bolševická Rudá armáda rychle postu-

15 Bojko, Olexandr – Goněc, Vladimír: *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Jota, Brno 1997.

16 Украинская жизнь

17 Rychlík, Jan – Zilynskyj, Bohdan – Magocsi, Paul Robert: *Dějiny Ukrajiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2022.

povala ukrajinským územím a ke Kyjevu se přiblížila už na konci ledna 1919. Direktoriát tak byl nucen město opustit a po intermezzu ve Vinnyci a v Rovně se vláda Ukrajinské lidové republiky usadila v Kamenci Podolském. Kromě Rudé armády od východu ohrožovalo Direktoriát od jihovýchodu i bělogvardějské vojsko pod velením generála Antona Děnikina. Simon Petljura se tak na jaře 1920 na čas spojil s předákem nyní již obnoveného Polska Józefem Piłsudským v boji proti bolševikům za účelem upevnění moci Direktoriátu na co nejširším území Ukrajiny. Polské vojsko tak v květnu 1920 obsadilo samotný Kyjev, ovšem za necelých pět týdnů jej Rudá armáda dobyla definitivně zpět a bojiště nové polsko-ruské války se přesunula dále na západ, kde bolševici začali Polákům ohrožovat nově nabytá území. Hranice Polska a sovětského Ruska (později Sovětského svazu), které pak platily 18 let, tedy do vypuknutí druhé světové války, byly dohodnuty bez přítomnosti zástupců Ukrajinské lidové republiky a Západoukrajinské lidové republiky (o tomto státu viz níže) mírovou smlouvou 18. března 1921 v Rize, přičemž z ukrajinského území Polsku připadla větší část Volyně a Halič. I přes následné epizodní pokusy vzkřísit myšlenku obnovení Ukrajinské lidové republiky, lze daný moment považovat za konec existence tohoto poměrně krátce trvajícího státního útvaru.

Další osudy naddněperské Ukrajiny jsou obecně známy. Na jejím území byla vyhlášena Ukrajinská socialistická sovětská republika (od roku 1937 Ukrajinská sovětská socialistická republika). Hlavním městem byl Charkov, po roce 1934 pak Kyjev. Zdánlivě šlo o samostatný stát, ve skutečnosti se však jednalo o republiku závislou na Rusku. Roku 1922 se sovětská Ukrajina stala součásti nově vzniklého Svazu sovětských socialistických republik. Ukrajina zde měla vlastní ústavu, zastupitelské orgány a fakticky i svá státní práva včetně omezené vlastní zahraniční politiky. Lze tedy hovořit o určité formě státnosti či autonomie. Západní ukrajinské země – Halič a Volyň v Polsku, Podkarpatská Rus v Československu a Bukovina v Rumunsku – nicméně žádnou administrativní samosprávou neoplývaly a byly naprosto integrální součástí států, k jejímuž území patřily.

Sovětská Ukrajina navíc na začátku své existence zaznamenávala Vladimirem Leninem nastartované pozitivní procesy tzv. ukrajinizace, resp. korenizace, v nichž šlo o to, aby bolševická moc nevstupovala na Ukrajinu

jako jazykově ruská a napravila systematickou rusifikaci uplatňovanou za carského režimu. Komunistům však nezáleželo zdaleka jen na odčinění historické křivdy – v ukrajinizaci viděli způsob, jak si naklonit zdejší obyvatelstvo na svou stranu a tím zmírnit projevy ukrajinského nacionalismu, kterými by mohl být nový režim ohrožen. V roce 1923 se na území Ukrajinské socialistické sovětské republiky ustanovila ukrajinština jako státní a první úřední jazyk, jehož znalost byla vyžadována od všech státních úředníků. Ve 20. letech 20. století prudce vzrostl (a to až na pětinásobek) počet knih, časopisů a novin, které vycházely ukrajinsky. Ve školách všech stupňů byla zavedena ukrajinština jako dominantní vyučovací jazyk a ruština byla jen povinným předmětem. Ve 20. letech na Ukrajině vznikla také celá řada kulturních institucí, byla založena ukrajinská autonomní pravoslavná církev, celkově se velmi zvýšila vzdělanostní úroveň obyvatelstva a byla prakticky zlikvidována negramotnost. O podobných podmínkách rozvoje národní kultury si haličští Ukrajinci v Polsku mohli nechat jen zdát – řada umělců proto ve 20. letech odešla působit na sovětskou Ukrajinu. Ovšem souvislosti s tím, jak politickou moc v Sovětském svazu začal čím dál výrazněji upevňovat Josif Stalin, byly procesy ukrajinizace v roce 1932 ukončeny a nastoupila opačná tendence – sbližování ukrajinského národa s ruským, tedy opětná rusifikace. V období masivních politických čistek, které známe pod označením „stalinský velký teror" v letech 1934–1938, pak byly popraveny nebo jinak perzekuovány stovky tisíc osob v celém Sovětském svazu, což se přirozeně nevyhnulo ani ukrajinským vlasteneckým umělcům a jiným kulturním činovníkům, kteří se tak v době ukrajinizace před režimem nevědomky a v dobré víře odhalili.[18]

* *

Historická země Halič byla po staletí poznamenána problematickým soužitím Poláků a Ukrajinců, tedy vyznavačů římsko-katolické víry na straně jedné a řecko-katolické konfese na straně druhé. Toto území někdejší Rzeczipospolite se po prvním dělení Polska v roce 1772 dostalo pod správu rakouské monarchie a po rakousko-uherském vyrovnání roku 1867 tvořilo

18 Bojko, Olexandr – Goněc, Vladimír: *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Jota, Brno 1997.

nejvýchodnější výspu Předlitavska. Poláci byli na tomto území vůdčím národem a mezi ukrajinskou inteligencí, rekrutující se téměř výhradně z řad řecko-katolických kněží, zaznamenáváme periodické emancipační snahy v nejrůznějších sférách života, které vyšly buď zcela vniveč nebo byly jejich výsledky po výtce skromné. Nejvýraznějším požadavkem zdejších Ukrajinců bylo rozdělení Haliče na část západní, obývanou převážně Poláky, a východní s většinovým ukrajinským obyvatelstvem. Zmíněný nárok byl poprvé vysloven už na pražském Slovanském sjezdu v roce 1848 a v politických kruzích rezonoval ještě po dlouhá desetiletí. K podobnému kroku však v rakouské monarchii chyběl dostatek politické vůle posilovaný argumentem, že by takto Poláci ztratili ze zřetele mj. tradičně polské město Lvov.

Výrazným symbolem komplikovaného polsko-ukrajinského soužití se stal boj za ukrajinskou univerzitu ve Lvově, resp. o rozdělení Univerzity Františka I. na část polskou a ukrajinskou podobně, jako tomu bylo na pražské Karlově univerzitě, která měla část českou a německou. Tyto spory souvisejí s radikalizací výseku ukrajinské společnosti vůči Polákům na počátku 20. století. Ve sledované době zaznamenáváme několik vyhrocených studentských demonstrací, kdy podobné nepokoje vedly až k anarchistickým teroristickým činům, z nichž společensky nejzávažnějším byl zdařilý atentát ukrajinského studenta Myroslava Sičynského na haličského místodržícího hraběte Andrzeje Potockého z 12. dubna 1908. Roku 1914 pak došlo k uzavření pro Ukrajince poměrně nadějného polsko-ukrajinského kompromisu – z důvodu následného vypuknutí první světové války však dohoda realizována nebyla.

Brzy po začátku války byla v Haliči založena Hlavní ukrajinská rada,[19] která zůstávala loajální rakousko-uherskému císaři a vyzývala obyvatelstvo k aktivnímu odporu vůči ruské anexi svého území, a podstatně radikálnější Svaz pro osvobození Ukrajiny[20] usilující o vytvoření samostatného západoukrajinského státu z území pod rakousko-uherskou i ruskou správou. 5. května 1915 se obě organizace spojily pod označením Všeobecná ukra-

19 Головна українська рада

20 Союз визволення України

jinská rada,[21] která měla reprezentovat požadavky Ukrajinců vůči rakousko-uherské monarchii. Jedním z výsledků těchto jednání bylo zformování ukrajinské dobrovolnické vojenské jednotky s názvem Sičoví střelci, která byla se střídavými úspěchy nasazována na haličské frontě v bojích proti carskému Rusku.[22] Nutno podotknout, že dočasné obsazení Haliče a Bukoviny ruskou armádou v roce 1915 bylo řadou rusofilních Ukrajinců přivítáno jako osvobození a coby opětovné spojení ruských historických zemí. Ruská správa na dobytém rakousko-uherském území rušila ukrajinské instituce, nahrazovala ukrajinštinu ruštinou ve školách, mnohé Ukrajince na udání místních rusofilů zatkla a deportovala hluboko na ruské území, zatímco k Polákům a polštině se chovala tolerantně. Ruská nadvláda v Haliči však byla pouhým několikaměsíčním intermezzem. Po mohutné císařské protiofenzivě a následném obratu na východní frontě od května 1915 dobyla rakouská armáda zpět v podstatě veškeré své někdejší území. Vracela se na ně rakousko-uherská správa, což mělo v ukrajinských zemích mj. za následek odchod několika tisíc rusofilů, kteří v oprávněné obavě z persekucí ustoupili spolu s ruskou armádou. Centrální mocnosti nicméně v průběhu války začaly oznamovat vůli k budoucímu obnovení polského státu a ke státotvorným požadavkům Ukrajinců v Haliči, na Volyni a v Bukovině nebyl brán zřetel. V prosinci 1916 vydala Společnost ukrajinských pokrokářů deklaraci vyhlašující v probíhajícím konfliktu ukrajinskou neutralitu, protože žádná z válčících stran ukrajinské státotvorné snahy nikterak nepodpořila. Už před koncem první světové války bylo navíc zřejmé, že Rakousko-Uhersko je nakloněno obnově polského státu, a nikoliv samostatnému politickému útvaru západních Ukrajinců. Jejich poválečná perspektiva byla v zásadě trojí – buď bude jejich území nadále součástí Rakouska-Uherska, případně obnoveného Polska, nebo tato teritoria dobude Rusko. V rámci žádného z těchto útvarů nebyla v dohledu šance na autonomii, natož na budoucí samostatnost. Dlužno však dodat, že boj Ukrajinců za svá národnostní práva byl v podstatě nenápadný proti tomu, jak se na stejném území bili za obnovu svého státu Poláci.

21 Загальна українська рада

22 Bojko, Olexandr – Goněc, Vladimír: *Nejnovější dějiny Ukrajiny*. Jota, Brno 1997.

Po vzoru Ukrajinské centrální rady na naddněperské Ukrajině vznikla ve východní Haliči Ukrajinská národní rada, která měla úřadům monarchie tlumočit státoprávní požadavky zdejších Ukrajinců – ty nicméně ani zdaleka nedopadaly na úrodnou půdu. Na přelomu října a listopadu 1918 tak začalo obsazování národnostně spíše polského Lvova jednotkami Sičových střelců, které skončilo převzetím moci nad městem a 9. listopadu vyhlášením ukrajinské (nicméně žádným externím subjektem neuznané) samostatnosti, tedy státního útvaru s názvem Západoukrajinská lidová republika, jež měla zahrnovat celé území východní Haliče. O dva dny později, v oficiální den konce první světové války, 11. listopadu, byl ve Varšavě vyhlášen mezinárodně uznaný obnovený polský stát. Těmito akty byla započata polsko-ukrajinská válka. Polská armáda vytlačila vojsko Západoukrajinské republiky 22. listopadu ze Lvova nejprve do Ternopilu a později do Stanislavova (dnes Ivano-Frankivsk).

22. ledna 1919 došlo k formálnímu spojení Západoukrajinské lidové republiky s Ukrajinskou lidovou republikou, resp. s petljurovským Direktoriátem, což v konečném důsledku západní Ukrajince v jejich boji nikterak neposílilo, protože se v té době Petljurova armáda sama potýkala se značnými obtížemi v odporu proti bolševikům. Vznik samostatné Ukrajiny neměl zastání ani na pařížské mírové konferenci, kde delegáti z Polska dovozovali faktickou neexistenci ukrajinského národa, k čemuž se připojil i premiér mladého československého státu, rusofil Karel Kramář a proti vystupovali i zástupci Rumunska. Západoukrajinská lidová republika nedokázala čelit polské armádě, která postupně dobývala další území, jež si Ukrajinci nárokovali a v červenci 1919 tento státní útvar zanikl.[23]

Důvody emigrace Ukrajinců z obou největších částí současného ukrajinského území směrem na západ tedy souvisejí především s krachem jejich státotvorných snah a s persekucemi národnostních projevů v mnoha sférách každodenního života ať už na území sovětské Ukrajiny nebo v Polsku. Emigranti se ve svých nových vlastech často věnovali studiu, které v domovině byli mnohdy nuceni přerušit a již vystudovaní jedinci pokračovali ve vlastní odborné činnosti. V případě neintelektuální emigrace

23 Rychlík, Jan – Zilynskyj, Bohdan – Magocsi, Paul Robert: *Dějiny Ukrajiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2022.

se její zástupci nezřídka věnovali zemědělství (které bylo dosud oborem jejich činnosti i doma), nebo zaujímali dělnické profese.

* *

V souvislosti s popsaným ztroskotáním národně-obrozeneckých snah Ukrajinců po první světové válce, jež mělo za následek začlenění ukrajinských zemí zejména do struktur Sovětského svazu a Polska, zaznamenáváme značnou vlnu emigrace příslušníků ukrajinského národa směrem na západ. Bylo to právě meziválečné Československo, jež se stalo důležitým centrem politického, kulturního i společenského života ukrajinské diaspory, která ve sledované době čítala v Československu kolem dvou desítek tisíc osob.

Ukrajinci, kteří na našem území našli svou novou vlast, zakládali kromě řady jiných institucí zejména v Praze a blízkém okolí vlastní edukační střediska, jež nabízela předškolní, středoškolské a zejména vysokoškolské vzdělání. Nutno říci, že tato školská centra si do značné míry žila vlastním životem. Byla totiž takřka výhradně zaměřena na samotnou ukrajinskou komunitu a s domovskou společností hostitelského státu se propojovala jen minimálně. Z tohoto důvodu zaznamenal sledovaný fenomén nulový nebo velmi malý ohlas v řadách příslušníků většinové domácí society a jeho existence byla drtivé většině Čechoslováků zcela neznámá. Obecné povědomí o poměrně bohatých kulturních, spolkových a edukačních aktivitách ukrajinské diaspory ve 20. a 30. letech 20. století v Československu (jež se realizovaly především v Praze a Středočeském kraji) se v naší společnosti začalo měnit až v důsledku další masové vlny přijímání ukrajinských migrantů po 24. únoru 2022.

První větší skupinu ukrajinských migrantů, kterou v Československu nacházíme po první světové válce, tvořili internovaní vojáci z východní Haliče, což souvisí s faktem, že v květnu 1919 hrozilo armádě Západoukrajinské lidové republiky obklíčení a zajetí ze strany Poláků, proto se některé její jednotky (zejména tzv. Horská brigáda) uchýlily na Podkarpatskou Rus, kde byly československými orgány odzbrojeny a poslány do severočeského pohraničí. Tím vznikla tzv. Ukrajinská brigáda, která byla dislokována v zajateckém táboře v Německém Jablonném (dnes Jablonné

v Podještědí), k ní se přidali krajané z italského zajetí, utečenci z polských táborů a několik civilistů včetně žen a dětí. Populace Ukrajinců čítající přes čtyři tisíce osob strávila v táboře v Německém Jablonném dva roky. Vznikl zde kulturně-osvětový kroužek, který zahájil poměrně rozsáhlou činnost. Jiné ukrajinské vojenské centrum čítající kolem dvou tisíc vojáků pak o rok později povstalo v Růžodole u Liberce (dnes součástí Liberce) a po sedmi měsících se přestěhovalo do východočeského Josefova, kam byli od 1. dubna 1921 přesouváni i obyvatelé tábora z Německého Jablonného. Ukrajinská komunita v Josefově si v novém působišti organizovala relativně bohatý kulturní život sestávající převážně z divadelních a hudebních vystoupení a bylo zde také založeno táborové gymnázium, které za dobu jeho existence absolvovalo 220 osob, z nichž mnohé pak pokračovaly ve studiu na československých vysokých školách. Co se týče hudby, fungoval zde smyčcový a dechový orchestr a několik pěveckých sborů; nejaktivnější byl Bojan – ten měl na repertoáru více než 80 děl. O hudebním životě Ukrajinců v internačních táborech pojednáváme podrobněji v závěrečné kapitole této knihy.

Po rozhodnutí evropských mocností z jara 1923 přiřknout území Západoukrajinské lidové republiky definitivně Polsku (do té doby oficiálně šlo o „mezinárodní území pod dočasnou správou polské vlády“, což Ukrajincům dávalo přeci jen naději na budoucí samostatnost či alespoň autonomii), aniž by byla garantována národnostní práva ukrajinskému obyvatelstvu, které ve východní Haliči tvořilo většinu, byl josefovský tábor postupně rozpouštěn. Část jeho obyvatelstva se podrobila polskému režimu a vrátila se do východní Haliče, část odešla dále na západ, jiná část se ovšem rozhodla zůstat v Československu[24] a někteří z těchto lidí představují další hrdiny naší knihy.

Důležitým fenoménem souvisejícím s podporou (nejen) ukrajinské emigrace v meziválečném Československu je tzv. ruská pomocná akce. Šlo o program pomoci uprchlíkům z Ruska, kteří po revolučních událostech a občanské válce museli z politických důvodů opustit svou vlast.

24 Срібняк, Ігор: *Українці на чужині. Полонені та інтерновані вояки-українці в країнах Центральної та Південно-східної Європи: становище, організація, культурно-просвітницька діяльність (1919–1924 рр.).* Київський державний лінґвістичний університет, Київ 2000.

Československý stát byl nucen zabezpečit vlnu emigrantů, kteří přicházeli mnohdy bez osobních věcí a bylo potřeba je ubytovat a zajistit jim konzumaci každodenních potřeb. Ruská pomocná akce byla vyhlášena československou vládou v roce 1921 (kdy se na území ČSR nacházelo přibližně dva tisíce ruských a ukrajinských uprchlíků a toto číslo postupně prudce narůstalo až k hodnotě 25 tisíc v roce 1925).[25] Akce byla nasměrována především na zástupce tvůrčí a vědecké inteligence. Hlavní představitelé politické moci v Československu byli při spouštění tohoto podpůrného programu přesvědčeni, že bolševický režim v Rusku je epizodní záležitostí, brzy padne a v novém demokratizovaném státě bude nutné vytvořit moderní vědecké a kulturní instituce. Chtěli proto umožnit ruským studentům dokončit studia přerušená první světovou válkou a revolučními událostmi v jejich vlasti, a to pomocí zakládání ruských škol v Československu. Dalším účelem byla rozsáhlá podpora kultury. Forma subvencí spočívala především ve finančním zajištění chodu nově zakládaných emigrantských institucí a v individuálních studijních stipendiích. Díky této akci se Československá republika stala silným centrem vzdělávání emigrantů a důležitým střediskem ruského zahraničí.[26] Existoval tak předpoklad, že se tito „Rusové" po pádu tamního režimu do vlasti vrátí, využijí vzdělání nabyté v Československu a budou hrát vůdčí roli při společensko-politické inovaci a demokratizaci Ruska.[27]

Pro účely naší práce je důležité, že konzumenty této podpory byli také nejen Ukrajinci z naddněperské Ukrajiny, jejichž území bylo součástí Ruska, nýbrž i Ukrajinci ze západní Ukrajiny. Podařilo se jim vydělit se z programu ruské pomocné akce, Československo respektovalo jejich národnostní odlišnost od Rusů, v konečném důsledku je začalo posuzovat

25 Sládek, Zdeněk – Běloševská, Ljubov a kol.: *Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1918–1939).* Slovanský ústav AV ČR, EUROSLAVICA, Praha 1998.

26 *Русская акция помощи в Чехословакии.* Национальная библиотека Чешской Республики – Славянская библиотека, Гражданское объединение «Русская традиция», Прага 2012.

27 Бочарова, Зоя Сергеевна: *Деятельность правительства ЧСР по урегулированию правового положення русских емигрантов.* In: *Русская акция помощи в Чехословакии.* Национальная библиотека Чешской Республики – Славянская библиотека, Гражданское объединение «Русская традиция», Прага 2012, s. 11–18.

samostatně a umožnilo jim zakládat vlastní čistě ukrajinské instituce (pro úplnost dodejme, že subjekty programu byli rovněž Bělorusové, ale také další národy někdejšího carského Ruska). Nešlo však jen o instituce – z prostředků vyčleněných na ruskou pomocnou akci byli adresně podporováni i jednotliví studenti. Finance odcházely především z rozpočtu Ministerstva zahraničních věcí (ale také z dobrovolných příspěvků bank i průmyslových podniků) a v případě Ukrajinců jejich rozdělování koordinoval tzv. Ukrajinský občanský výbor.[28]

Za ideou ruské pomocné akce stál zejména prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk, ministr zahraničí Edvard Beneš a předseda vlády Karel Kramář. Tato trojice se nicméně ve svých pohledech na Rusko vzájemně dosti lišila. Zatímco Masaryk byl zastáncem tzv. kritického rusofilství, Kramář byl bezvýhradným rusofilem, který udržoval styky především s ruskou monarchistickou (bílou) emigrací. Byl kategoricky proti navazování diplomatických vztahů se sovětským Ruskem a Sovětským svazem a v tomto smyslu kritizoval Benešovu poměrně vstřícnou politiku. Racionální Masaryk věřil, že se Rusko a Evropa budou vzájemně ovlivňovat, ovšem k jejich sblížení nedojde, emocionální Kramář, který už v roce 1914 přišel s myšlenkou slovanské federace pod vedením cara, později doufal především v česko-ruské sblížení. Oba však po bolševickém převratu doufali, že tento režim přibližně do pěti let padne.

Postupně se ovšem začalo ukazovat, že bolševický režim v Rusku své politické postavení ve skutečnosti rozhodným způsobem upevňuje a vyhlídky na jeho pád se rozplývají. Bylo zřejmé, že emigrace mnohých zástupců národů někdejšího carského Ruska i východní Haliče nebude dočasným jevem, nýbrž fenoménem trvalým, tedy že hlavní cíl ruské pomocné akce nebude naplněn. Československo tak postupně snižovalo objem finančních prostředků vydělovaných na ruskou pomocnou akci a k největším škrtům pak došlo v době světové hospodářské krize na počátku 30. let, což mělo likvidační vliv na mnohé instituce – v případě našeho tématu šlo zejména o Ukrajinský vysoký pedagogický ústav Mychajla Drahomanova, jehož hudebnímu oddělení věnujeme v této knize samostatnou kapitolu. Za faktický konec ruské pomocné akce pak můžeme považovat rok 1934,

28 Український громадський комітет

kdy Československo de iure uznalo Sovětský svaz, resp. rok 1935, kdy byla uzavřena Československo-sovětská společenská smlouva. Určité emigrantské organizace sice ještě i nadále dostávaly nějaké státní subvence, nicméně jejich objem už ani zdaleka nedosahoval oněch milionových částek, jak tomu bylo ve 20. letech. Celkově byla na Ruskou pomocnou akci vyčleněna více než miliarda československých korun.

Co se týče ukrajinských edukačních institucí, z předškolních zařízení fungoval v Čechách Ukrajinský dětský útulek v Horních Počernicích a později v Poděbradech založený útulek pro ukrajinské sirotky, potomky studentek a děti z nemajetných rodin, z něhož se později stala ukrajinská měšťanská škola (1925–1939),[29] střední školou bylo Ukrajinské reálné gymnázium v Praze, které posléze přesídlilo do středočeských Řevnic a dále do Modřan (1924–1945).[30] Z vysokých škol šlo především o Ukrajinskou svobodnou univerzitu v Praze (1921–1945), o níž se ještě zmíníme později. V Poděbradech fungovala v letech 1922–1935 Ukrajinská hospodářská akademie – vysoká škola polytechnického zaměření. Ta se vyznačovala relativně velkou vydavatelskou aktivitou knih, sborníků a časopisů v ukrajinštině, a to zejména z technických oborů. Poděbrady se tak po Praze staly druhým nejvýznamnějším střediskem meziválečné ukrajinské emigrace. V Praze dále působilo Ukrajinské studio výtvarného umění (1923–1945) a pro naše účely nejdůležitější Ukrajinský vysoký pedagogický ústav Mychajla Drahomanova (1923–1933). Dlouhodobým cílem ukrajinské diaspory bylo také vytvoření sítě ukrajinských základních škol, tyto jejich snahy však nedošly naplnění, a tak základní školy v systému ukrajinského školství v Československu chybějí (v této souvislosti dodejme, že záměrně nereflektujeme situaci ukrajinského vzdělávání na Podkarpatské Rusi, kde v tomto ohledu panovala specifická situace).

Ke kurikulárnímu hudebnímu vzdělávání na ukrajinských vysokých školách v Československu tak docházelo pouze na Ukrajinské svobodné univerzitě a na Ukrajinském vysokém pedagogickém ústavu Mychajla Drahomanova. První ze zmíněných vysokých škol byla nestátní emigrantskou

29 Наріжний, Симон: *Українська еміґрація. Культурна праця української еміґрації 1919–1939. Частина друга.* Видавництво ім. Олени Теліги, Київ 1999.

30 Маруняк, В. (ed.): *Українська гімназія в Чехії. 1925–1945. Альманах Української гімназії в Празі – Ржевніцах – Модржанах.* München 1975.

univerzitou vybudovanou podle západoevropských vzorů. Založena byla roku 1921 ve Vídni, ještě v tomtéž roce však byla přemístěna do Prahy. Ukázalo se totiž, že největší množství ukrajinské mládeže, která dychtí po vysokoškolském vzdělání v rodném jazyce, se nachází právě zde.[31] Pedagogické kolegium univerzity sestávalo zejména z ukrajinských vysokoškolských pedagogů a vědců, kteří z politických důvodů opustili své domovské ruské a polské univerzity na ukrajinském území. Poté, co byly ve dvacátých letech na západní Ukrajině, která patřila k Polsku, zrušeny ukrajinské katedry na univerzitách ve Lvově a v Černovicích a na naddněperské Ukrajině patřící pod nově vzniklý Sovětský svaz se ukrajinské vysoké školy buď zrušily, nebo zreformovaly,[32] stala se v Praze sídlící Ukrajinská svobodná Univerzita na určitý čas jedinou ukrajinskou vysokou školou na světě. Tato instituce úzce spolupracovala s Karlovou univerzitou, což se projevovalo zejména častým hostováním pedagogů z české univerzity ve výuce předmětů, na které ukrajinské vysoké učení nemělo dostatek kádrů. Ukrajinská svobodná univerzita byla zaměřena především humanitně, měla filozofickou fakultu a fakultu práva a společenských věd. Tato škola mohla udělovat rigoróza filosofie a práv.[33] Jen za prvních deset let své existence na univerzitě absolvovalo 7702 studentů a 109 doktorů.[34] Není bez zajímavosti, že Ukrajinskou svobodnou univerzitu nepostihl po roce 1939 osud českých vysokých škol a mohla tak nabízet vzdělání ukrajinským posluchačům i v době protektorátu, ovšem pouze ve formě dálkového studia.[35] Škola tehdy podléhala dohledu rektora Německé

31 *Український вільний університет в Празі, в роках 1921–1922*. Державна друкарня, Прага 1924.

32 Rychlík, Jan – Zilynskyj, Bohdan – Magocsi, Paul Robert: *Dějiny Ukrajiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2022.

33 Наріжний, Симон: *Українська еміґрація. Культурна праця української еміґрації між двома світовими війнами. Частина перша*. Музей визвольної боротьби України, Прага 1942.

34 Вебер, Вацлав: *Политическая структура русской межвоенной эмиграции в Чехословакии и Русская акция помощи*. In: *Русская акция помощи в Чехословакии*. Национальная библиотека Чешской Республики – Славянская библиотека, Гражданское объединение «Русская традиция», Прага 2012, s. 29–36.

35 Sládek, Zdeněk – Běloševská, Ljubov a kol.: *Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1918–1939)*. Slovanský ústav AV ČR, EUROSLAVICA, Praha 1998.

Karlovy univerzity. Po osvobození Československa se tato vysoká škola přesunula do americké okupační zóny Německa,[36] konkrétně do Mnichova, kde ve výrazně omezené míře působí prakticky dodnes.

Osudy ukrajinských emigrantů za Protektorátu Čechy a Morava a za druhé světové války již překračují vymezený časový rámec naší práce. Pro úplnost je však potřeba dodat, že ještě před osvobozením Československa spojeneckými armádami řada z nich území naší vlasti opustila a prchala především do americké okupační zóny Německa. Důvodem jejich útěku byla zejména obava před postupující Rudou armádou v jejímž závěsu do Československa přicházely i speciální jednotky SMĚRŠ, které u ruské emigrace vyhledávaly mj. někdejší exponenty bělogvardějské strany v konfliktu ruské občanské války a v případě Ukrajinců šlo o ty osoby, které se angažovaly ve strukturách Ukrajinské lidové republiky a Západoukrajinské lidové republiky. Jejich obavy se ukázaly jako opodstatněné. Nemálo z těch, kteří zůstali, byli zatčeni (ač již disponovali československým občanstvím), v mnohých případech odvlečeni do Sovětského svazu a po odsouzení bývali nezřídka posláni do vyhnanství. Tímto způsobem byly postiženy všechny národnostní skupiny „ruské“ emigrace. Jejich přesný počet není dosud znám, odhaduje se však, že se jednalo o kolem tisícovky osob.[37] Kromě toho byla do Svazu sovětských socialistických republik odvezena řada archivních dokumentů; v případě ukrajinské emigrace šlo především o fondy Muzea osvobozeneckého boje Ukrajiny.[38]

36 *Український вільний університет. Короткий огляд.* Український вільний університет, Мюнхен 1958 / *Ukrainian Free University. Short Review.* Ukrainian Free University Press, Munich 1958.

37 Veber, Václav – Sládek, Zdeněk – Bubeníková, Miluša – Harbuľová, Ľubica: *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918–1945.* Karolinum, Praha 1996.

38 Мушинка, Микола: *Музей визвольної боротьби України в Празі та доля його фондів.* Державний комітет архівів України, Київ 2005.

3 HUDBA JAKO DIPLOMATICKÝ PROSTŘEDEK MLADÉHO UKRAJINSKÉHO STÁTU – ČESKOSLOVENSKÉ TURNÉ UKRAJINSKÉ REPUBLIKOVÉ KAPELY V ROCE 1919

Jak jsme popsali v předchozí kapitole, existence samostatné Ukrajinské lidové republiky sice neměla dlouhého trvání, není však bez zajímavosti, že tento stát při volbě svých diplomatických prostředků vsadil na to, co je pro Ukrajinu typické – bohatství lidových a duchovních písní i přirozenou zpěvnost příslušníků vlastního lidu a také kvalitní pedagogické vedení pěvců. Vznikl tak pěvecký sbor s názvem Ukrajinská republiková kapela, jenž měl za úkol seznámit Evropu (a později i Ameriku) nejen s krásou ukrajinské hudby a skutečností, že má nyní Ukrajina samostatnou republiku, ale také s tím, že existuje ukrajinský národ, o čemž tehdy neměli lidé na Západě mnohdy ani tušení. První, nejdelší a vlastně nejdůležitější zastávkou tělesa na jeho evropském turné bylo právě Československo. Celý tento příběh se odehrál v průběhu roku 1919.

Vznik souboru

Historie Ukrajinské republikové kapely[39] se začala psát v závěrečné fázi poválečné samostatné Ukrajiny, kterou nazýváme Direktoriát a je spojena s osobou Symona Petljury. A právě od tohoto tehdejšího předáka

39 V česky psané literatuře se nezřídka setkáme s označením Ukrajinská republikánská kapela; jelikož však název tělesa poukazuje na republiku jako státní zřízení, a nikoliv na republikánství jakožto politickou ideologii, považujeme tento překlad ukrajinského názvu Українська республіканська капела za chybný.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy ***Kulturní dialog mezi národy*.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.